

LIBRIS

We know
books

TIZIANO TERZANI

SCRISORI
ÎMPOTRIVA RĂZBOIULUI

Traducere din limba italiană
Marina Elena Loghin

Editura Seneca

Cuprins

Nota redacției	7
10 septembrie 2001: ziua ratată	8
Scrisoare din Orsigna <i>O ocazie bună</i>	19
Scrisoare din Florența <i>Sultanul și Sfântul Francisc</i>	29
Scrisoare din Peshawar <i>În bazarul povestitorilor</i>	45
Scrisoare din Quetta <i>Talibanul cu computer</i>	59
Scrisoare din Kabul <i>Vânzătorul de cartofi și cușca lupilor</i>	75
Scrisoare din Delhi <i>„Hei Ram”</i>	95
Scrisoare din Himalaya <i>Ce-i de făcut?</i>	127

LIBRIS

We know
books

10 septembrie 2001:

ZIUA RATATĂ

SUNT ZILE ÎN VIAȚĂ când nu se întâmplă nimic, zile care trec fără să-ți lase vreo amintire, fără să lase o urmă, ca și cum nu ar fi fost trăite. Dacă mă gândesc bine, cele mai multe zile așa sunt și doar atunci când numărul celor care ne rămân de trăit e clar că se împuținează, se întâmplă să te întrebii cum a fost posibil să lași să treacă, distrat, atât de multe. Dar așa suntem: apreciem trecutul numai după ce trece și doar când un lucru a trecut ne dăm mai bine seama cum ar fi să-l avem în prezent. Dar el nu mai există.

Pentru mine – și sunt sigur că nu numai pentru mine –, 10 septembrie 2001 a fost o zi de felul ăsta: o zi despre care nu-mi aduc aminte absolut nimic. Știu că eram la Orsigna, vara se sfârșise, familia se împrăștiase din nou în toate direcțiile și probabil că eu îmi pregăteam haine și cărți ca să mă întorc să-mi petrec iarna în India.

Mă gândeam să plec după aniversarea nașterii mele, însă nu numărăm zilele și aceea de 10 septembrie 2001 a trecut fără să-mi fi dat seama, ca și cum nici n-ar fi fost în calendar. Păcat. Fiindcă pentru mine, pentru noi toți – chiar și pentru cei care și azi refuză să creadă –, ziua aceea a fost extrem de deosebită, una căreia ar fi trebuit, conștient, să-i gustăm fiecare clipă. A fost ultima zi a vieții noastre de dinainte. Înainte de 11 septembrie, înainte de Turnurile Gemene, de noua barbarie, de limitarea libertăților noastre, înainte de marea intoleranță, de războiul tehnologic, de masacre de prizonieri și de civili nevinovați,

înainte de marea ipocrizie, de conformismul, de indiferența sau, și mai rău, de furia meschină a orgoliului prost înțeles; ultima zi înainte ca fantezia noastră în zbor spre mai multă dragoste, spre mai multă fraternitate, spre mai mult spirit, spre mai multă bucurie să fie deviată spre mai multă ură, spre mai multă discriminare, mai multă materialitate, mai multă durere.

Știu: aparent puțin sau aproape nimic nu s-a schimbat în viața noastră. Deșteptătorul sună la aceeași oră, mergem la același serviciu, în compartimentul de tren sună tot aceleași telefoane mobile și ziarele continuă să apară zilnic cu doza lor de jumătate minciună, jumătate adevăr. Dar e o iluzie, iluzia aceluși moment de tăcere care e între a vedea o mare explozie în depărtare și pe urmă a-i auzi bubuitura. Explozia a existat: enormă, înspăimântătoare. Bubuitura ne va ajunge din urmă, ne va asurzi. Chiar ne-ar putea mătura. Mai bine să ne pregătim din timp, să ne gândim înainte să fie nevoie să o luăm la goană, chiar dacă numai la figurat, înainte de a încerca să ne salvăm copiii ori să luăm cine știe ce ultim lucru de îndesat în traistă.

Lumea s-a schimbat. Trebuie să ne schimbăm și noi. Mai întâi de toate fără să ne mai prefacem că totul e ca mai înainte, că putem continua să trăim cu lașitate o viață normală. Cu ce se întâmplă în lume, viața noastră nu poate, nu trebuie să fie normală. Trebuie să ne fie rușine de această normalitate.

Impresia asta că totul se schimbase m-a izbit imediat. Un prieten îmi telefonase, spunând simplu: „Deschide imediat televizorul”. Când am văzut în direct cum a explodat al doilea avion, m-am gândit: „Pearl Harbor. Asta-i un nou război”. Am rămas cu ochii lipiți de ecran când pe BBC, când pe CNN, ore întregi, apoi am ieșit să fac o plimbare prin pădure. Îmi aduc aminte cu câtă uimire mi-am dat seama că natura era indiferentă la ce se întâmpla: castanele începeau să se coacă, primii vălătuci de ceață se pregăteau să urce dinspre vale. În aer auzeam

obișnuitul, îndepărtatul clipocit al râului și behăitul caprelor din Brunalba. Natura era complet dezinteresată de dramele noastre de oameni, ca și cum cu adevărat nu am fi însemnat nimic și am fi putut chiar dispărea fără să lăsăm în urma noastră cine știe ce gol.

Poate pentru că mi-am petrecut toată viața de adult în Asia și sunt acum într-adevăr convins că totul e una și că, după cum prea bine rezumă simbolul taoist yin și yang, lumina are în ea sămânța tenebrelor și în mijlocul tenebrelor există un punct de lumină, mi-a venit să cred că acea grozăvie la care tocmai asistasem era... o ocazie bună. Toată lumea văzuse. Toată lumea avea să înțeleagă. Omul avea să conștientizeze, avea să se trezească, să regândească totul: raporturile dintre state, dintre religii, raporturile cu natura, înseși raporturile dintre om și om. Era o ocazie bună să facem un examen de conștiință, să ne acceptăm responsabilitățile de oameni occidentali și poate, în cele din urmă, să facem un salt de calitate în concepția noastră despre viață.

În fața a ceea ce tocmai văzusem la televizor și a ceea ce ne-am fi putut aștepta acum nu puteam continua să trăim firesc, așa cum, întorcându-mă spre casă, am văzut că fac caprele care pășteau iarbă.

Cred că niciodată în viață nu am stat în fața televizorului atât de mult ca în zilele care au urmat. De dimineață până seara. Aproape că nu dormeam. Aveam permanent în cap propoziția aceea: o ocazie bună. Din cauza profesiei, în fața unui adevăr oficial am încercat întotdeauna să văd dacă nu exista alternativă, în conflicte am încercat întotdeauna să înțeleg motivele uneia dintre părți, dar și pe ale celeilalte. În 1973, împreună cu Jean-Claude Pomonti de la *Le Monde* și cu fotograful Abbas, am fost unul dintre primii care au trecut linia frontului în Vietnamul de Sud ca să vorbesc cu „dușmanul”, cu Vietcong-ul. La fel, ca să încerc să-i înțeleg pe teroriștii care încercaseră deja să facă să sară în aer unul dintre Turnurile Gemene de la New York, în 1996 reușisem,

de două ori la rând, să intru în „universitatea Jihadului” să stau de vorbă cu adeptii lui Osama bin Laden.

M-am gândit că ar fi fost necesar să istorisesc iar, pe scurt, povestea aceea, precum și impresiile acelor vizite ca să ne imaginăm lumea din punctul de vedere al teroriștilor. Dar îmi era greu să scriu.

Pe 14 septembrie era ziua mea de naștere, împlineam șaiszeci și trei de ani, și la data aceea se încheia formal frumosul meu raport profesional cu *Der Spiegel*, început exact cu treizeci de ani în urmă, însă, încă din 1997 lăsat, la cererea mea și de comun acord, în letargie.

Cu cartea mea *În Asia*, publicată la Milano în 1998, carte ce aduna toate marile și micile întâmplări la care fuseseam martor, spuseseam tot ce aveam de zis despre jurnalism. După publicarea ei, practic m-am retras din lume.

Îmi petrec mare parte din timp în Himalaya și mă bucur foarte mult că nu am alte scadențe în afara celor ale naturii: când se lasă întunericul, e timpul să mă duc la culcare, la prima licărire de lumină, e timpul să mă scol. Acolo unde stau, într-un loc izolat, la două ore distanță cu mașina de prima așezare locuită, plus o oră pe jos printr-o pădure de rododendroni uriași, nu există nici lumină electrică, nici telefon, așa că nu mă distrage nimic, cu excepția deosebit de plăcută a animalelor, a păsărilor, a vântului de la munte. Mi-am pierdut obișnuința de a citi ziare și, chiar atunci când vin în Europa, mă lipsesc de ele cu plăcere: istoriile se repetă și mi se pare că le-am citit cu ani în urmă, când erau mai bine scrise.

În Himalaya, iarna e pentru mine cel mai frumos anotimp. Cerul e nemaipomenit de senin, iar munții se văd foarte aproape. Îmi făcusem planuri să plec neapărat, dar, cum spun indienii arătând spre cer: „Vrei să-l faci să rădă pe Baghawan (Dumnezeu)? Bine: spune-i planurile tale”.

Așa că mi-am petrecut ziua de naștere scriind nu un articol cu numărul acela fix de rânduri, cu o primă propoziție care atrage atenția, ci o scrisoare așa cum aș fi așternut-o pe hârtie pentru un prieten. Îmi

place să scriu scrisori. Întotdeauna m-am gândit că, dacă m-aș fi născut bogat și acum trei sute de ani, acolo unde oricum m-am născut, sărac, la Florența, aș fi vrut să călătoresc prin lume ca să scriu scrisori. Într-un anumit fel, ziaristica mi-a permis să fac ceva asemănător, însă cu limită de spațiu, cu graba termenelor scadente, cu obligațiile impuse limbajului. Acum, în sfârșit, pot să scriu, pur și simplu, scrisori.

Scrisoarea de la Orsigna i-am trimis-o prin e-mail lui Ferruccio de Bortoli, directorul de la *Corriere della Sera*, cu un mesaj care în linii mari suna cam așa: „Tu decizi. Conform înțelegerii”.

Ani de zile avusesem la *Corriere della Sera* un contract de colaborare; dar când venise momentul să-l reinnoiesc, alesesem să nu fac nimic în acest sens, din același motiv pentru care nu am vrut niciodată să primesc bani în avans pentru cărți încă nescrise. Nu vreau să mă simt obligat cu nimic, nu vreau să am complexe de vinovăție, senzația că sunt dator. Astfel, cu Bortoli am ajuns la un *gentleman agreement* foarte personal: eu aveam să scriu când, cât și cum voiam, el era liber să mă publice sau nu, schimbând în cel mai rău caz virgulele. Așa a fost. Scrisoarea a fost publicată pe 16 septembrie. Titlul nu era cel pe care îl sugerasem eu, „O ocazie bună”, dar nu puteam, așa cum nu a trebuit să o fac niciodată mai târziu, să mă vait. Începea pe prima pagină și urmarea ocupa încă o pagină din interior. Miezul a tot ce voiam să spun era acolo: motivele terorștilor, drama lumii musulmane confruntate cu modernitatea, rolul islamului ca ideologie de antiglobalizare, necesitatea Occidentului de a evita un război religios, o posibilă cale de ieșire: non-violența.

Piatra fusese aruncată. Am terminat de pregătit haine și documente și m-am dus la Florența, gata de plecare. Nu eram sigur că mă voi duce în Himalaya. Să mă întorc în minunatul meu refugiu mi se părea un lux pe care nu mi-l puteam permite. Bush spusese foarte bine: *We shall smoke Osama bin Laden out of his cave*. Eu trebuia să accept faptul că Osama mă scosese din bârlogul meu.

Tentația de a mă reîntoarce în lume, de a „coborî la câmpie”, cum zic cei din Himalaya când se duc la cumpărături, apăruse. În iulie ieșise ediția americană a cărții *Un indovino mi disse*, și anume *A Fortune-Teller Told Me* („Un ghicitor îmi spusese”) și editorul mă invitase să fac lucrul acela îngrozitor pe care americanii îl numesc *flogging*, să împing în față cartea, ceea ce în cuvinte simple înseamnă să devii un pachet poștal în mâna unor foarte abili și eficienți tineri PR-iști care te preiau și, de dimineață până seara, te plimbă de colo-colo cu mașina, cu avionul, cu elicopterul, de la o coastă la alta, de la un oraș la altul – uneori două într-o zi –, punându-te față în față când cu un reporter de la un ziar, care a citit din carte doar coperta, când cu microfoanele unui post de radio pentru taximetriști ori ale altuia pentru insomniaci, când cu telecamerele unui mare show de televiziune ori ale unui program mai modest, intrat în emisie dimineața devreme, pentru gospodine, unde se vorbește despre soartă între o rețetă de salată cu pui și un nou stil de schi acvatic. Am făcut asta timp de două săptămâni. Și, Doamne, Dumnezeu, dacă merita! M-am întors din călătoria aceea șocat, cu o impresie înspăimântătoare. Văzusem o Americă arogantă, obtuză, concentrată numai asupra ei, împăunată de puterea ei, de bogăția ei, fără pic de înțelegere sau de curiozitate pentru restul lumii. Fusesem izbit de răspânditul aer de superioritate, de convingerea că sunt unici și puternici, de faptul că se credeau civilizația definitivă. Și toate astea, fără pic de autoironie.

Într-o noapte, după o întâlnire pe tema cărții la Smithsonian Institute, un ziarist bătrân pe care îl cunosc de ani de zile m-a dus să fac o plimbare pe la monumentele din inima Washingtonului, la cel deosebit de impresionant care îi comemorează pe eroii căzuți în Vietnam, la cel teatral și sugestiv dedicat morților din Coreea și la locul unde se va ridica monumentul în amintirea victimelor celui de Al Doilea Război Mondial.

Primul gând pe care l-am avut era că mi se părea ciudat ca o țară tânără, fondată pe aspirația la fericire, să fi ales să pună în centrul capitalei toate acele monumente ale morții. Prietenul mi-a spus că nu se gândise niciodată la asta. Când am ajuns la statuia imensă, de un alb imaculat, a lui Abraham Lincoln, așezat pe un mare fotoliu alb, într-o copie gigantică, în întregime albă a unui templu grec, m-am trezit spunând, știind că și el fusese la Phenian: „Îmi amintește de Kim Ir Sen”.

S-a simțit ofensat ca și cum m-aș fi atins de Sfânta Fecioară. „Noi îl iubim pe acest bărbat”, a zis. M-am abținut să-i atrag atenția că un nord-coreean ar fi spus exact același lucru, dar asta fusese senzația pe care mi-o crease America.

Comparația nu consta numai în imensitatea monumentelor, ci și în faptul că americanii mi se păreau, la rândul lor, victime ale unei spălări pe creier: toți spun aceleași lucruri, toți gândesc în același fel. Diferența e că, spre deosebire de nord-coreeni, aceștia cred că o fac liber consimțit și nu realizează că acel conformism e rodul a tot ce văd, beau, simt și mănâncă.

America mă înspăimântase și mă gândisem să revin, să fac poate o călătorie de câteva luni prin toată țara, o călătorie ca aceea pe care am făcut-o cu soția mea, Angela, când eram student la Columbia University, o călătorie pe care o făceau altădată ziariștii europeni care acum stau lipiți la New York în fața calculatoarelor, unde văd și citesc numai ce vrea America să-i lase să vadă ca să poată, la rândul lor, povesti.

Aveam deja în buzunar biletul pentru Delhi când același prieten m-a sunat. „Ai citit-o?” „Pe cine să citesc?” „Pe Fallaci. Ți-a răspuns în *Corriere della Sera* de azi.” Era ora trei, după-amiază, pe 29 septembrie, și a trebuit să dau roată la jumătate de Florență ca să-mi fac rost de un exemplar. Ziarul se vânduse ca pâinea caldă.

Am citit acele patru pagini mari și m-a apucat o mare tristețe. Încă o dată greșisem! Nicidecum o ocazie bună! 11 septembrie fusese